

УДК 27.323.13.

О. І. Юцишин

ФУНКЦІЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТОЛІТТЯ

Християнство – найбільша релігія світу: кожний третій житель Земної кулі є християнином або живе в країні, де християнство є переважаючою релігією. Сьогодні воно налічує близько двох мільярдів прибічників. Його унікальність і сила, чого немає в інших світових релігій, полягає в тому, що це жива релігія, і що її засновником й ідеологом є сам Бог-Творець. Однак, попри всю унікальність і універсальність, християнство має невирішену, ось уже впродовж дев'яти століть, проблему поділу, що постійно супроводжується новими відламками й розгалуженнями. Існують різні погляди сучасних дослідників на явище поліконфесійності. Одні вважають, що плюралістична багатогранність являється поглибленням, що збагачує християнство, поширюючи його можливості осучасненого тлумачення. Провідники традиційних конфесій, богослови причиною безлічі релігійних вірувань бачать людську гордість та бажання влади. На думку професора, доктора Д. Степовика, однозначної відповіді на дане явище немає, оскільки усякі поділи, розгалуження (не тільки в релігійній сфері) можна розглядати і як позитивний, і як негативний прояв у суспільстві [1, с.10]. Ми підтримуємо думку вченого і вважаємо, що певну оцінку поліконфесійності, як суспільного явища, можна дати тільки в конкретних умовах для певного суспільства.

Україна – християнська держава, і перед нею теж лежить екуменічне завдання, звести до мінімуму кількість християнських конфесій у рамках своєї держави, адже сьогодні, за даними статистики, їх кількісне число складає 87. Аналіз трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві загалом та їхній вплив на релігійну картину, спостереження буденних конфліктних ситуацій конфесійного характеру, розділеність українського суспільства на релігійному ґрунті, дають підстави стверджувати, що в Україні існує релігієзнавча проблема. Складність релігійного життя в Україні засвідчила „помаранчева” революція, оскільки „виявила і показала відсутність одноманітності, спільності, єдності суспільства, народу, влади, політичних сил щодо майбутнього держави” [2, с.42]. Збільшення дистанції у взаєморозумінні між вірними через самовизначення кожної конфесії є, звичайно, болючим для української нації, але, на думку Л. Филипovichа, є й необхідним, „бо попередня одноставність була нав'язана державою, світськими структурами. І саме революція, політично визначивши провладні і опозиційні релігії, конфесії, деномінації, створила умови для реального і конструктивного діалогу між конфесіями, які об'єдналися з власної ініціативи, виявилися активними і поєднаними у спільній справі” [там само]. Попри великі досягнення українського релігієзнавства за ос-

танні роки: вихід ґрунтовного десяти томного видання „Історія релігії в Україні” під редакцією А. Колодного, П. Яроцького, численних підручників з релігієзнавства, монографій, зокрема, „Вселенське православ’я” О. Сагана, проведення щорічних наукових конференцій на базі вищих навчальних закладів, захист дисертаційних досліджень, вихід релігієзнавчих часописів тощо, ще багато предстоїть дослідити і вивчити в цій галузі. І причина тут, звичайно не в науці, причина в наслідках багатолітнього чужоземного поневолення, тоталітарного режиму та атеїстичного виховання.

Про надзвичайну роль християнства в світовій цивілізації і культурі ніхто сьогодні не сумнівається. Україна має власний багатющий 1000-літній християнський досвід. Дана стаття ставить перед собою завдання з’ясувати роль, функції християнської ідеології в час національно-визвольних змагань для того, щоб показати вагомий вклад релігії в державі, побачити причини поразки змагань минулого періоду, довести позитивні сторони національно-релігійної політики в державотворчому процесі.

На функції християнської релігії вказує вже саме визначення атеїстичного видання. Так, „Філософський словник” 1973 року видання трактує християнство тільки... як класову і національно-визвольну боротьбу – „бунтарський протест проти соціального і національного гноблення, надію на врятування від якого трудящі маси покладали на небесні сили, на Сина Божого...” [3]. Наведений уривок із визначення християнства радянської доби вказує на те, що християнство захищає і відстоює права і свободи громадян. Отже, перша функція християнської ідеології – **виховання вільної і свідомої своїх прав і обов’язків людини**. Така функція вчення християн ґрунтується на правді віри про те, що Бог-Творець наділив людину розумом і свободною волею, створивши її на свій образ, на Божий образ (Буття 1, 26-27). Якраз виявом доброї волі, свободою особистості та любов’ю пояснюється надзвичайна популярність віри у Христа.

Загарбницьке приєднання Київської митрополії Московським патріархатом наприкінці ХVІІ століття започаткувало процес втрати Православною церквою в Україні своєї організаційної самостійності та національної самобутності в культовому й церковно-громадському житті. Церковне життя періоду ХVІІІ – ХІХ століття на території Російської імперії можна охарактеризувати так:

- занепад громадянської ініціативи;
- нівеляція культу та церковної культури за приписами великоросійського імперського „купночинія”;
- формалізація релігійності та обрядовіства;
- послаблення ролі церкви у сферах культури та моралі.

Процес одержавлення і служіння самодержавству тривав аж до 10-х років ХХ століття, коли активізувалися національно-визвольні змагання і їхні прагнення до українізації православного церковного життя та виникнення в їх результаті, після 1917 року, рухів за автономію й автокефалію [5, с.232]. В 1918 році була створена Всеукраїнська православна церковна рада, головним завданням якої було українізувати церковне життя. Отже, друга функція церковної ідеології - **українізація населення України**, що означає виховання національної свідомості й патріотичних

почувань у вірних, які є громадянами тієї держави. Слід звернути увагу, що змагання автокефалістів не отримували послідовної підтримки від національних урядів 1918-1919 років, що було однією із причин поразки національно-визвольних змагань. Цей факт дає підстави вважати, що Церква і держава, як дві форми організації людства, повинні співпрацювати на основі спільної цілі – служіння народу.

З подальшого ходу історії відомо, що більшовницька влада ще деякий час демонструвала прихильність до загальнодемократичних принципів свободи совісті та віровизнання: позбавила статусу державної релігії Російське православ'я, проголосила рівні права всіх віровизнань. Однак, це робилося тимчасово, з певною ціллю – створити громадянський мир, щоб відбудувати зруйноване війнами господарство. Тобто більшовизм використав культурно-ідеологічну лібералізацію як засіб досягнення миру. З цього випливає третя функція християнської ідеології - миротворча.

Антидемократичні законодавчі акти 1929 року поставили кінець позитивного відношення радянської держави до церкви й унеможливили функціонування християнських конфесій в Україні. Так, до кінця 30-х років були знищені, закриті або „саморозпущені” конфесії, які представляли християнство в радянський період: УАПЦ, євангельське християнство, п'ятидесятники, меноніти, баптисти, лютерани, кальвіністи. Римо-католицька церква, мабуть з огляду на її багатонаціональність, була тільки суттєво обмежена [там само, с.281-291]. Греко-католики зазнавали постійного гоніння, переслідувань, репресій до 1946 року, коли Львівським собором офіційно оголошено ліквідацію цієї конфесії. Із „залишків уніатства” формувалися підпільні структури УГКЦ, висвячувалися священники, єпископи, діяли чернечі осередки, домові церкви. Значна частина греко-католиків емігрувала в західні країни і там продовжувала національно-релігійну діяльність у рамках Української католицької церкви, допомагала УГКЦ в Україні, яка працювала в підпіллі і називалася „катакомбною”. Ліквідація і винищення християнства тоталітарним режимом тільки стверджує велику і позитивну роль християнських конфесій в розвитку суспільства.

Так званий період „відлиги” ХХ століття (середина 40-х – середина 50-х років), що характеризувався відносним пом'якшенням політичного режиму в релігійних питаннях, вказує на таку функцію християнської ідеології як **консолідація суспільства, стабілізування пануючого ладу**. Такий тимчасовий період був штучно створений радянською владою з метою об'єднання і консолідації населення в післявоєнний період, щоб відбудувати й направити в природне русло хід життя імперії. Така думка підтверджується новою хвилею переслідувань режиму після досягнення своєї цілі (що дуже характерно російській психології).

Переслідування кінця 50-х – 80-х років, що забороняли будь-яку соціальну та культурно-просвітницьку діяльність релігійних осередків, а релігійну – віросповідно-культову істотно обмежували, підкреслює, що релігійні конфесії виконують у державі **соціальну і просвітницьку функції**, чим формують самосвідомість і моральність громадян.

Наступний етап лібералізації – „відлиги” радянської доби у сфері державно-церковних відносин – був викликаний „перебудовою” та тисячолітнім ювілеєм християнства на Русі. Його можна назвати завершальним, оскільки відбувався стихійно, не за планом владних структур і сповіщав повалення існуючого режиму, а також пе-

редбачав перехід нового державного ладу, який нормалізує релігійне життя, а з ним і суспільне й національне життя людства. Реабілітація заборонених конфесій (УГКЦ, УАПЦ), реєстрація нових релігійних громад, повернення державою культурних споруд та інші кроки в цьому напрямку дають підстави виявити ще одну дуже важливу функцію християнських релігійних організацій – демократизацію суспільства.

Простеживши ефективну (для своїх цілей) методологію використання й заборони християнської діяльності конфесій радянською системою, ми переконалися в силі і величчю християнської релігії. Ми наочно побачили її незамінність. Адже практично все позитивне комуністична ідеологія перейняла з християнства, тільки подавала під своїм іменем, в своїй технології. Коли ж вона бачила свою безсилість, то просто призупиняла заборону діяльності християнських конфесій, які відразу включалися в суспільний процес, виконуючи своє завдання, здійснюючи свою позитивну місію в державі. Слід належно віддати комуністичному апарату, що так досконало вивчив християнство, виявив його позитивні сторони й зумів нівелювати ними в своїх цілях, що, безперечно, має й свої плюси. Так, більше негативного, були жертви, тисячі невинних смертей, але це поверталось на добро інших, як і в перших християн. Доречно тут згадати слова римського письменника доби жорстокого переслідування християн Тертуліана, який говорив, що "кров мучеників – насіння християн" [6]. Перед нами розкривається ще одна глибока відмінність християнства від інших релігій світу. Її передає грецьке слово *агаре*, тобто найвищий ступінь любові, яка готова на самопожертву заради когось, чи заради певної мети. Українські християни були переслідувані за віру і за свій народ (своїх рідних і ближніх), а також за відстоювання людської гідності, дарованої їй Творцем, а це, згідно християнського вчення, і є найвищими чеснотами і святинями людини. На прикладі досвіду минулого століття доведено, необхідність релігійного феномену (християнства) в суспільстві і визначено функції, які виконує християнська ідеологія в державі, в даному випадку в Україні. Це такі:

1. виховання вільної і свідомої своїх прав і обов'язків людини (громадянина);
2. миротворча;
3. українізація населення України (через мову, традиції, обряд);
4. консолідація суспільства, стабілізація державного устрою;
5. соціальна;
6. просвітницька;
7. демократизація суспільства.

Оскільки сучасна релігійна картина виявляє як конструктивний, так і деструктивний характер функцій діючих християнських конфесій сьогодення, то необхідним стає пошук стратегій оптимізації цього характеру у відповідності до адекватного сприйняття нової реальності, потребі у нових способах розуміння суб'єктів цієї реальності та, найважливіше, для консолідації і об'єднання українського суспільства в ХХІ столітті, яке перебуває в стадії національно-демократичного становлення і утвердження. Дуже актуальним сьогодні є висновок, зроблений нами на основі досвіду національно-визвольних змагань про те, що для могутності і процвітання нації необхідна співпраця Церкви і держави, як двох форм людської організації, в ім'я спільної мети – добробут нації.

Власне, тільки наука релігієзнавство, на наш погляд, може і зобов'язана віднайти ті стратегії оптимізації, довести і науково обґрунтувати роль християнської ідеології в націєтворчому процесі, довести необхідність поєднання національного і релігійного чинників на основі духовного досвіду минулих історичних періодів української історії та історії християнства взагалі, впровадити політику екуменізму для максимального зближення і конструктивного діалогу всіх християнських конфесій та єдності християнства в Україні навколо спільної національної ідеї, розробити методи співпраці між церквою і державою, розробити молодіжні проекти патріотично-духовного спрямування тощо.

Список літератури

1. Степовик Д. Релігії, культу і секти світу. – Івано-Франківськ, 2002. – 233с.
2. Филипович Л. Виклики помаранчевої революції для нехристиянських релігій в Україні /Релігійна панорама. – 2004, №12. – С. 37-42.
3. Філософський словник. – К., 1973.
4. Біблія /Переклад проф. І. Огієнка. – Українське Біблійне Товариство, 2002.
5. Головащенко С. Історія християнства. – К.: Либідь, 1999. – 350с.
6. Лаба В. Патрологія. Життя, письма і вчення отців церкви. – Львів: Свічадо, 1998. – 551с.

Рецензент: декан факультету філософії і релігієзнавства, завідувач кафедри релігієзнавства Донецького державного інституту штучного інтелекту
доцент Кузьменко М. М.

Поступило в редакцію 18 мая 2005 г.